

da bi se kak škodljiv merčes kuretnine lotil, in rada bo kuretnina na gorkih in snažnih gredih sedela; če se pa kurnika boji, se ga gotovo zavolj nadležnih merčesov in nesnage in smradu ogiblje.

Taki nesnažni kurniki so dostikrat uzrok raznih kurjih bolečin, in kjer se je enkrat merčes v kurniku vgnjezdil in kuretnine poprijel, ga ni lahko odpraviti. Kokoši vedno bolj hirajo, malo ali pa nič jajc ne nesó.

Tisti gospodinji tedaj, ktera skerbí, da imajo kokoši gorke in snažne gredi, ktera jim daje dovelj in dobrega zobanja, in ga včasih preminja, to je, danes to dá jutri pa to, bodo gotovo kokoši zgodaj jele nesti — in ktere zgodaj nesejo, tudi zgodaj ležejo in valé. — Kako pa se mora ravnati, da se kokle nasade, bomo drugikrat povedali.

Kranjska zemlja, kakošna je.

V sestavku „o ljubljanskem močvirju“ se je pisatelj nalaš zderževal, se spuščati v bolj natančne geološke ali zemljepisne odločbe, da bi, sledé po prejšnjih pisateljih, ne zaznamoval kake pomote; vendar blezo ni odšel popolnoma vsem spodtikam. Zdaj, ko so oznanjene najdbe ces. geologa dr. Lipolda, ki je l. 1856 preiskoval kranjsko zemljo od Teržica in Kamnika do Zagorja, Ljubljane in Idrije, se zamore povedati kaj bolj gotovega, vendar ne še nobena celina, ker ni še razznanjena lastnija tistega gorovja, ki nižje leži proti jugu.

Dosedanje preiskave po kranjskem svetu kažejo, da se ondi sploh ne nahaja gorovje prvotnega stvarjenja ali izobraženja (Urgebirge), in ne kaže kamenje, ki se je v kristalnih zložilo, ali je v celinah porastlo (kristallinisches Schiefer- und Massengestein, primitive Felsarten). Sploh tedaj se (razun malih sledov porfirja nad Kamnikom in na Trati) nahaja le tvarina drugotnega in tretjaškega izobraženja, ki se je iz vod v skladih vsedla (sedimentäre, secundäre und tertiäre Bildungen).

Nar globokeje tedaj in kot podloga ali temelj vsega kranjskega gorovja, je kamenje, ki gré v versto kamnoogelnega ali premogovega izobraženja (Steinkohlenformation), in je iz ilovnatega škerlovnika, iz apnenika in pešenika bolj temne barve, kakoršen je lasten v ziljski dolini na Koroškem (Gailthalerschichten). Tako kamenje se kaže v dnu gornje Savske doline, v obojni sorski in v iderski dolini, v kamniški okolici in v srednji savski dolini. V versto ziljskih skladov gré tudi ilovnato škerlovje nad Ljubljano in Verhniko, na pr. Rožniverh, Debeli verh, tudi dno Šmarne gore in Vransice, in Ajdovšina nad Dolom. (Utegne se soditi, da je verh ljubljanskega grada in pa Golovec enako gorovje). V takem gorovju se nahajajo nekatere okamnjene školjke, malenkosti črnega kamnoogla med rudami, posebno pa živosreberna ruda v Idriji, bakrena poleg Loke, in svinčena v Knapovši in poleg Krašne.

Nad kamnoogelno ali premogovo tvarino leži versta triaškega izobraženja (Triasformation), ki je iz škerlovnika, apnenika, pešenika in dolomitnika; takošno kamenje je po gorenski strani nar bolj razširjeno, več ko polovica vsega gorovja je tacega stvarjenja. Spodnje triaške lege, rudečkaste in črnkaste, so enake tistim, ki se nahajajo pri Gutenstajnu v doljni Avstriji, in pri Verfenu na Solnograškem (Werfener und Gutensteiner Schichten), in tacih je veliko več v zahodni kakor v izhodni strani Gorenskega. Razprostira se tako kamenje tudi v srednjih verhnih nad Ljubljano in Verhniko; tak je na pr. Lavrovec in Žirovski verh, Brezovec pri Topolem. V takem gorovju se nahaja bakrena ruda poleg Trate v poljanski dolini, in železna poleg Verhnike in Podlpe, tudi mnoge okamnjene stvari na več krajih. Zgornji triaški skladi, nekaj črnkasti, nekaj sivkasti, so enaki tistim, ki se nahajajo pri

sv. Kasianu na Tiroljskem, in pa pri Halštatu v gornji Avstriji (Cassianer und Hallstätter Schichten). Pervih se kaže le malo poleg Idrije, drugi pa se močno razširjeni po zahodnem in izhodnem Gorenskem; tako gorovje je tedaj tudi nad Ljubljano in nad Verhniko, na pr. Ulaka poleg Zaplane, in verh sv. Lavrenca pri Polhovem gradu, verhi Šmarne gore in Vransice. (Takošen utegne biti tudi Krim in ljubljanski verh). V takem kamenju se nahajajo nekatere okamnjene stvari, tudi kremenci rudeči in zeleni, podobni ahatu, karneolu in jaspisu.

Nad triaško tvarino sledí gorovje liaškega in jurovega izobraženja (Lias- und Juraformation), ki je nekaj iz lapornika in pešenika, narveč pa iz apnenika. Lapornati in pešeni skladi, črnkasti ali rujavkasti, kot v Grestenu v doljni Avstriji (Grestener Schichten), se nahajajo le po malem, nar bolj nad Idrijo pod Čudno goro. Nasprot so apneni skladi, belkasti, sivkasti in rudečkasti, kakor na Dahštajnu, visokem verhu med štajersko, avstrijsko in solnograško mejo (Dachsteinkalk), po vsem višjem gorovju na Gorenskem, na pr. v Bohinji, na Triglavu in njegovih sosedih, v gornji savski dolini, na verhih poleg koroške meje, v kamniških planinah, po verhih srednje savske doline, nad Ponovičem; ni pa tacega apnenika okoli Idrije in Loke, razun na južnih verhih Jelovice in Rati-tovca. Še so drugačni skladi belkastega apnenika, podobni kamenju, ki se nahaja na Hirlacu v Tirolih (Hirlettschichten); taki so v Bohinji, na Jelovici in na Rati-tovcu. V takem gorovju se nahaja le malo okamnjenih stvari, in železna ruda tudi le v malih gnjezdih.

(Konec sledí.)

Lipa.

Ko so se ženili moj stari oče, so posadili pred hišo dve mlade lipi; menda jedno za se, drugo pa za svojo nevesto. Minulo je dve manj ko 50 let, odkar so živeli veseli v srečnem zakonu; lipi ste tudi lepo rastle, poganjale vsako leto listje na novo in cvéle prijazno. Dobili so stari oče sina, njihov sin pa četiri sine in ravno toliko hčeri. Med četirimi sini sem bil jez pervak. Le malo se morem spomniti svoje stare matere, vendar to dobro vém, kako lepo so me tažili in nosili na rokah, če sem jim s krikom naganjal. Tudi na leseni klopi pod svojo lipo so pogosto z menoj v naročji sedeli. Al neusmiljena smert je prišla po njih, ter vzela mojemu dedu zvesto tovaršico, mojim roditeljem dobro mater, meni pa skerbno pesternjo. Nisem se ravno nič zmenil za to; vsi domači so se jokali, al jaz nisem vedil zakaj. Po smerti svoje žene so živeli stari oče še sedem let. Bolj pogosto kakor poprej so hodili pod lipo počivat, pa le pod ono, ktero so bili posadili svoji ženi. Jaz sem bil navadno z njimi, in sem se veselo po ledini pred njihovimi nogami igral in kotal, v tem ko so oni prav zamišljeni bili. Pogosto so jih pripravile moje otročarije k smehu, pogosto jih je razveselil moj bistri pogled, pa vidilo se jim je, da je bil njihov smeh le prisiljen; dostikrat so se jim vlile debele solze iz oči, akoravno so se smejali. Mislili so si, kako veselo je nekdanj bilo, ko ste lipi še mlade in slabe bile, — kako žalostno je pa sedaj, ko ste velike in terdne. Ko sem bil nekoliko odrastel, bi bil rad vedil, zakaj ste jim lipi tako mile; sadja nisem nikoli vidil na nju, akoravno ste lepo evele vsako leto. Bolje bi bilo, sem si mislil, da bi ondi rastle češnje ali slive, kjer stojite lipi košate, in jemljete prostor drugim hasnovitišim drevesom. Al stari oče niso tako mislili; bili so korenit Slovenec, in vedli so, kaj lipa Slovencom veljá. Sedaj tudi njih ni več, ali lipi še mogočne stojite, vsako spomlad cvetete na novo in dajete marljivim čbelicam obilno hrano; mene pa spominjate srečnih dni detinskih let in starodavnosti slovanske.

Kakor je Nemcom hrast, tako je Slovanom lipa v obče posvečeno drevó. Kakor se oni sponašajo z mogočnim hrastom, ravno tako se sponašamo mi s prijazno lipo. Kako lepo je viditi cerkvico, ktero mogočna stara lipa s svojimi orjaškimi vejami tako rekoč štiti in varuje, da bi se ji kaj žalega ne primerilo. V nekterih krajih ima vsaka cerkev, skoro vsaka hiša svojo lipo. Mnogo krajnih, pa tudi mnogo osebnih imen je po njej izpeljanih, kakor: Lipnica, Lipinjak, Lipnik, Lipež, Lipovšek, Lipič, Lipović i. t. d.

V hladni senci kake stare lipe se zberejo ob nedeljah in praznikih mlade slovenske deklice, ter veselo popevajo, da veselja poderhtuje serce človeku, ki tega ni vajen. Na Horvaškem se snidejo pod lipami selski starašini, ter se posvetujejo o domačih zadevah in poslovi (opravkih). Na Serbskem priderči po opravljeni službi božji pod košato lipo mladež obojega spola, ter pleše svoj omiljeni národní ples „Kolo.“ — Iz lipovega lesa so si stari Slovani svoje Bogove napravljali, in pri Slovencih se še dandanas pogosto sliši poslovica: „Derži se ko lipov Bog“ to je, leseno. Slovenci pripovedujejo, da v lipo kakor tudi v gaber nikoli stréla ne vdari; pod lipo namreč je mati božja s svojo čedo počivala, ko je pred sovražniki bežala; pod gabrom pa je vedrila, ko je deš šel.

Slavni naš Stanko Vraz poje v 45. broji svojih „Djulabij:“

Cvetokitna lipo!
Koje u svom sàrdi
Perun žarkom rukom
Nikoč ne pogàrdi.

V Zagrebu.

A. K. Cestnikov.

Napáke slovenskega pisanja.

Spisal Fr. Levstik.

(Dalje.)

2. Stavkov ne smemo začenjati s pomozniki, ne z okrajšanimi oblikami osebnih zaimen, tudi ne z okrajšano obliko glagolovo: hoteti: „čem, češ, če i. t. d.“ Napek je: „Ga utolažit poiščejo kake sladkarije“; ravno tako tudi: „Čem te oglasiti (sic?) pravi streže“ (ich will dich melden). Druga narečja vselej stavijo te besedice še le za glagol, ako ni pred njim kacega imena, zaimena i. t. d., ki imajo moč, da potegnejo te besedice bliže sebe pred glagol, na pr. „Da se priča i pripovijeda.“ (Vezica: „i“ (und) nima te moči; „in, ino“ jo imata). — Najneukretniše pa je, ako stoji pred velivnikom (imperativom) okrajšana oblika osebnih zaimen: „Ga ujemite in k meni pripeljite!“ Kaj takega se le v knjigah bere; ali govoril gotovo še nihče ni tako, daravno Slovenec ni prevesten pri stavi tih besedic, ker je naš jezik več ali menj ponemčen celó v najbolj skrivni tokávi, in tudi ni vse zlató, kar pada kmetu iz ust. Naslednji stavek gotovo ni za nič, akoravno ga je govorila baba, domá iz kraja, kjer je slovenščina dobro čista: „Oženil se je brezi vsega mojega vedósti.“ Kopitar je djál, da si upa dobiti za vsak naš germanizem dva česka in dva poljska ter dva turcizma v serbskem. Nemogoče ni; ali tajiti pa vender ne moremo, da je naše narečje ravno v stavi svojih besed popačeno in potupjeno skoraj bolj od vsih drugih. *)

Tudi ne bodi pozabljeno, da besedica: „ne“ mora stati vselej pred velivnikom, nikdar za njim. Kosmat germanizem je: „Izverzi me „ne“, namesti: „ne izverzi me!“

*) Tega ne moremo poterditi po vsem; prebiraje mnogotere časnike slovanske si večkrat mislimo, da si tudi našim bratom ravno taka godi in včasih še huja. Vred.

Ali Slovenec vender časi govor začjenja s pomozniki, z okrajšano obliko osebnih zaimen in glagolov: „hoteti“, in sicer:

- a) v skrajšanih stavkih, na pr. „se vé, se zná“, namesti: „to se vé.“ Vzlasti prigovorov je veliko taci: „Kdor ne misli plačati, se ne puli za ceno“ (ta se ne puli). Take izkrajške imajo tudi druga narečja, dasiravno toliko ne, ko mi, na pr. „Čini mi se, bi mi bolje bilo“; namesti: „da bi mi i. t. d.“ „Kakby zralo žitko v poli, by vezdy jaro bilo?“ namesti: „kd y by vezdy i. t. d.“
- b) Kadar je glagol: „biti“ samostojen in ne pomozen, in vzlasti, če ima náglas (nachdruck) na pr. „Ali si moj prijatelj?“ „Sem tvoj prijatelj!“ „Bil je oče, ki je imel tri sine.“
- c) Kadar imajo: „sem, bom, čem“ polno obliko: „jesem, bodem, hočem“. Mi smo izgubili: jesem; v družih narečjih še živí. Serbske pesmi: „Jedni vele: jeste preturio; namesti: „preturio je.“
- d) Časi, kadar stoji mali stavek pred velicima, na pr. „Ko ga vidi, kako tava, mu pomolí verv.“ Serb bi velel: „onda mu pomolí“; ali tudi: „pomolí mu verv“; tudi v našem jeziku bi ne bilo neprijetno: „tedaj mu pomolí.“ Djal bi, da pri nas v taci namerah celi stavki vlečejo te besedice bliže sebe pred glagol ravno tako, kakor smo popred rekli od posameznih bolj važnih členov.

Kadar mali stavek gojzdimó v velicega, moramo staviti okrajšano obliko pomoznega glagola precej za vejico (,), ker ni več v navadi: „jesem, jes i. t. d.“ na pr. „Tvoj brat Fedor, že od nek-daj malopridnež, je ubit.“ „Otahičanje, ki živé na otoku Otahiti, so lepi ljudje.“ Gotovo bi se terdo glasilo: „Tvoj brat Fedor, že od nek-daj malopridnež, ubit je.“ Premalo svobode v govoru pa nam bi privoščil, kdor bi hotel, da naj vsaki stavek te verste zasuknemo tako-le: „Ubit je tvoj brat Fedor, že od nek-daj malopridnež.“

- e) Kadar vprašamo: „Si vidil mene?“ „Si-li odgovoril?“ Tako je tudi pri drugih Slovanih.

Nemci devajo časi pogoijvni govor (bedingungssatz) v obliko vprašavnega, na pr. „Hat er kein's, macht er ein's“; namesti: „wenn er kein's hat. Tudi naš Prešerin pravi: „češ biti v krajnskih klasikov števili, debelo jo zarobi“; namesti: „ako češ biti i. t. d.“ Mislil sem, da je to le nemškemu jeziku lastno; ali tudi Slovan je vsaj nek-daj tako govoril, če zdaj več ne. Bere se v dveh najstarih odlomcih kraljedvorskega rokopisa, v „snemu“ in „Ljubušinem sudu“:

Staročeski:

„Rozrešite moje vypovedi,
Budete-li u vas po razumu;
Nebudete-li u vas po razumu,
Ustavite ima novy nalez.“

Slovenski:

„Presodite moje si izreke,
Ako bodo po razumu vašem;
Če ne bodo po razumu vašem,
Vstanovite jima novo sodbo.“

Snem:

„I umre-li glava čeledina,
Dieti vse tu zbožiem vjedno vladu.“

„In umre-li glava rodovini,
Vladajo naj vkup blagó otroci.“

(Dalje sledí.)

Národne povesti.

Veseli me iz serca, da sem po raznih svojih spisih v rodoljubih izbudil marljivost za popis národnih povest in vér. Tako sadaj imamo gotove vesti o bitnosti Rojenice, in rad pustim svojo misel, da so Rojenice ednake bitja bile z indiškimi *) Ráginí. Učeni profesor gosp. dr. Klun je v „Oesterr. Blätter für Literatur u. Kunst“ obširniše in

*) Na 13. strani poslednjega lista v sestavku „O Rojenicah“ je brati v 10. verstí „indiškega“ namesti „andiškega“ Vred.